

mas Møllers politik udarbejdet. Det giver på een gang bogen dens styrke og dens svaghed.

Styrken ligger i dens konsekvens. Det er indlysende rigtigt, at Christmas Møller begyndte og sluttede sin landspolitiske karriere i det sønderjyske spørgsmål – »det nationalpolitiske«. Han var som partileder i et tiår tillige optaget af mange andre gøremål, men Sønderjylland stod hans hjerte særligt nær. På den sag lærte han i sin ungdom respekt for kendsgerninger og viden i Aage Kiddes strenge skole. På den samme sag måtte han i 1947 sande, at den ikke var tilstrækkelig til at bære en landspolitisk rolle. Erik Svensson har overbevisende skildret den udvikling, der førte Christmas Møller fra standpunktet forud for 1920, over de hektiske Flensborg-dage og afstemningerne i 1920 frem til opgøret med den grænselandspolitik, som Knud Kristensen formulerede i 1946-47. Svagheden ligger i bogens begrænsning. Kampen om magten i partiet, kampen for at holde fast, da magten var erobret, grundlovsspørgsmålet op til afstemningen i 1939, væsentlige sider af Christmas Møllers rolle under besættelsen og store dele af de helt særlige forhold, der herskede i og omkring befrielsesregeringen, må nødvendigvis udelades, fordi forfatterens sigte ikke har været at skrive en egentlig biografi, men netop at tegne et nationalpolitisk rids.

Christmas Møller samlede først store tilhængerskarer om sig efter sin død. Da blev han lidt af en myte for en generation af konservative. Erik Svensson har nok ret i, at han var – som han skriver – »politiker i hver en fiber af sin krop, men en dårlig taktiker«. Eller man kunne måske rettere hævde, at han agerede politisk med hele sit liv, men egentlig aldrig blev en helstøbt politiker med holdninger, strategiske og taktiske evner. Holdninger havde han, som undersøgelsen over hans grænsepolitiske linie viser. Men de strategiske evner og det taktiske spil mestrede han ikke. Derfor blev han en splitter i stedet for en samler. Det synspunkt giver bogen gode belæg for.

Knud Larsen

JESPER VANG HANSEN, ESSEN KJELDBÆK OG BJARNE MAURER: Industrisabotagen under besættelsen i tal og kommentarer. Årsskrift for Frihedsmuseets Venner 1984. Kbh., 1983. 110 s. Ill.

I 1977 iværksatte Frihedsmuseet en indsamling af beretninger fra industrisabotører – med hovedvægten på »de menige sabotører« – og en registrering af industrisabotagen. I 1984-udgaven af Årsskriftet for Frihedsmuseets Venner fremlægger de tre historikere, der har stået for arbejdet, deres resultater i kort sammenfatning og analyse. De har samlet ca. 400 beretninger, de har registreret 2.800 aktioner i 13 kategorier (sabotageforsøg undtagne), og de har hentet skadetallene fra krigsforsikringerne. Jernbanesabotagen er holdt udenfor.

Som forfatterne understreger det, siger skadeopgørelserne i kroner og øre intet om sabotagens effekt hverken militært, rustningsøkonomisk eller politisk, men de gør det muligt at foretage sammenligninger i tid og sted. Således illustreres Københavns tyngde i industrisabotagen af, at byen med sine 25% af samtlige landets industrielle hestekræfter tegnede sig for 45% af industrisabotagerne og 72% af krigsskadeerstatningerne herfor. Til gengæld ligger Region V (Sjælland

m.v.) meget lavt. Hvad de tre forfattere har lavet, er solidt og fortjenstfuldt. Det var i høj grad ønskeligt, om deres registrant kunne blive udgivet til estatning for den højst upålidelige, der findes i »Besættelsestidens Fakta«. Så længe den er den eneste, der er publiceret, vil det være den, man tyr til i en snæver vending. Det var da også i højeste grad ønskeligt, om de kunne begive sig ud i en tiltrængt analyse af industrisabotagens økonomiske effekt. Det danske bidrag til den tyske krigsførelse bestod først og fremmest i landbrugseksporten, men derudover i leverancer til værnemagten i Danmark (levnedsmidler, træ, cement) og i industriproduktion for tysk regning (»Auftragsverlagerung«, hvorved vi stillede arbejdskraft og faste anlæg til rådighed, mens tyskerne leverede råvarerne). Den danske produktionstilbagegang er en kendsgerning. Spørgsmålet er, i hvilket omfang den skyldtes utilstrækkelig råvaretilførsler fra Tyskland, formindsket produktivitet eller sabotage. Eller rettere: Med hvilken vægt de forskellige komponenter indgår.

Sabotagen påvirkede produktionsapparatet. Det fremgår af skadetallene fra krigsforsikringen. Men hvor meget påvirkede den produktionen til Tyskland? Forfatterne anfører, at »efter de offentliggjorte oplysninger at dømme kulminerede de ekstraordinære industriarbejder for tysk regning i 1943« (s. 100). Det holder vist ikke stik. Iflg. Rüstungsstab Dänemarks indberetninger leveredes der frem til og med 1943 i månedligt gennemsnit varer for ca. 7,5 mill. RM, og endnu i 3. kvartal af 1944 lå månedsgennemsnittet på knap 8,5 mill. RM. Men ville tallet uden sabotage have været højere, måske meget højere?

Aage Trommer

TORSTEN BORRING OLESEN, NIELS ARNE SØRENSEN OG UFFE ØSTERGÅRD: Fascismen i Italien. Brud og kontinuitet i Italiens historie efter 1800. Den jyske historiker. Århus, Modtryk, 1983. 276 s. Ill. 7 kort. 160 kr.

Titlen er præcis, den siger, hvad bogen handler om. Der kunne have stået »Studier i...«, fordi bogen så udpræget er en frugt af godt universitetsarbejde, hvor forskning og problematiserende undervisning ligger så tæt, at de ikke kan skilles ad.

Den oprindelige interesse var fascisme-studier. I forordet undskyldes det »nationsspecifikke« syndefald fra de høje teoretiske intentioner med, at det er en nødvendighed for at kunne vende tilbage til de komparative studier, der så igen kun er et trin på stigen mod de teoretiske tindere evige is og sne. Denne efter forfatternes mening overordnede erkendeinteresse tynger ikke bogen, og den får iøvrigt også kun lov til at dukke op i en af bogens sidste sætninger, hvor fascismeteoriers nytteværdi skal være, at vi kan undgå noget lignende i fremtiden.

Hverken bogen eller dens emne behøver at undskylde sin eksistens eller sin tilblivelseshistorie. Spørgsmålet er, hvad man får ud af den som læser – og dermed sammenhængende – hvad det er for en læser, forfatterne har haft i tankerne. Hvis det er universitetsstuderende eller den evigt opdukkende »alment interesserede« læser, må man anbefale at finde en eller anden grundbog at læse først. Der er ganske vist gjort forsøg på også at lave en oversigtsmæssig skildring af Italiens historie i de næsten 200 år, men de fleste steder i bogen vil oversigterne